

COB-focusgroepen tweede kwartaal 2017

Eindhoven

Judith ter Berg, Rick Nijkamp en Yolanda Schothorst

April 2017

Projectnummer: H3390

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Onderzoeksverantwoording	2
2.1	Opzet en uitvoering van het onderzoek	2
2.2	Interpretatie rapportage	2
3	Resultaten	3
3.1	Impressie van de gesprekken	3
3.2	Hoe gaat het met Nederland?	3
3.3	Vertrouwen in de media	10
3.4	Discriminatie	13
3.5	Lessen uit de gesprekken	22
4	Conclusies	23
Bijlage 1	Overzicht deelnemers	26
Bijlage 2	Gesprekspuntenlijst	27

1 Inleiding

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voert sinds 2007 het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) uit. Dit onderzoek heeft tot doel ontwikkelingen in persoonlijke en maatschappelijke zorgen van Nederlanders te volgen en te analyseren. Door middel van kwartaalenquêtes en verdiepend kwalitatief onderzoek worden ontwikkelingen in perspectieven van burgers gevolgd.

Het kwalitatieve onderzoek werd van 2008 tot en met 2012 elk kwartaal uitgevoerd door de onderzoeksbureaus Veldkamp (sinds september 2016 onder de naam Kantar Public) en Ferro Explore. Sinds 2013 worden in het tweede en vierde kwartaal groepsgesprekken uitgevoerd door Kantar Public en Ruigrok NetPanel.

De algemene onderzoeksvragen voor de groepsgesprekken zijn door het SCP als volgt geformuleerd:

- Wat zijn de maatschappelijke zorgen van Nederlanders?
- Hoe moeten bepaalde onderzoeksresultaten uit het kwantitatieve onderzoek worden geduid en verklaard?

Naast deze telkens terugkerende onderzoeksvragen wordt elk half jaar op basis van actuele maatschappelijke ontwikkelingen een aantal specifieke onderzoeksthema's toegevoegd.

In het eerste kwartaal 2017 is het volgende verdiepingsthema aan de orde gesteld:

- discriminatie

Daarnaast is kort stilgestaan bij het onderwerp 'vertrouwen in de media'.

Dit rapport beschrijft de onderzoeksresultaten van de twee groepsgesprekken die Kantar Public op 11 april 2017 in Eindhoven heeft uitgevoerd. Hoofdstuk 2 geeft een verantwoording van de opzet en de uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt allereerst de visie van de deelnemers op de stand van zaken in de Nederlandse samenleving beschreven. Vervolgens gaan we kort in op het thema 'vertrouwen in de media' en beschrijven we uitgebreid de bevindingen rond het thema 'discriminatie'. Hoofdstuk 4 vat de belangrijkste bevindingen samen.

2 Onderzoeksverantwoording

2.1 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Kantar Public heeft op 11 april 2017 twee groepsgesprekken in Eindhoven gevoerd. Gezien het verdiepingsthema van deze meting is in overleg met het SCP besloten om de twee groepen als volgt samen te stellen:

- groep 1: algemeen publiek, 18 - 70 jaar, maximaal één à twee personen met een migratie achtergrond, gemiddeld opgeleid (mbo t/m hbo)
- groep 2: qua herkomst diverse groep, 18 – 70 jaar, vier autochtone Nederlanders + vier mensen met een niet-westerse migratieachtergrond (eerste en tweede generatie), gemiddeld opgeleid (mbo t/m hbo)

Binnen beide groepen is een spreiding nagestreefd naar geslacht, gezinssituatie, dagelijkse bezigheden en leeftijd.

De selectie van de deelnemers is uitgevoerd door een professioneel selectiebureau (CG Selecties). In totaal hebben 16 personen deelgenomen aan de gesprekken. Een overzicht van de achtergrondgegevens van de deelnemers is opgenomen in bijlage 1.

De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een gesprekspuntenlijst die in overleg met het SCP is opgesteld (zie bijlage 2). Beide gesprekken hebben twee uur in beslag genomen.

De groepsgesprekken zijn gevoerd in een hotel in Eindhoven. Een onderzoeker van het SCP heeft de gesprekken in een andere ruimte simultaan gevolgd via een gesloten tv-circuit.

2.2 Interpretatie rapportage

Kwalitatief onderzoek stelt ons in staat inzicht te verkrijgen in opvattingen van mensen en de achterliggende verklaringen daarvan. Deze vorm van onderzoek is open en exploratief en gaat uit van wat de deelnemers zelf ter sprake brengen. Bij kwalitatief onderzoek gaat het om het beschrijven van de diversiteit aan opvattingen en niet om de frequentie waarmee bepaalde uitspraken worden gedaan.

De resultaten uit dit kwalitatieve onderzoek zijn niet generaliseerbaar naar zoals zij voorkomen in de samenleving. Wel geven ze een beeld van de opvattingen die leven over de onderscheiden thema's. Opgenomen citaten dienen ter illustratie; de citaten van deelnemers zijn cursief en door dubbele aanhalingstekens aangegeven.

3 Resultaten

3.1 Impressie van de gesprekken

In april 2017 zijn de gesprekken ingedeeld naar herkomst; er is een gesprek gevoerd met voornamelijk autochtone deelnemers (in dit rapport 'algemene groep' genoemd) en een gesprek met een qua herkomst gemengde samenstelling (in dit rapport aangeduid als 'qua herkomst diverse groep'). Opvallend was dat er in de eerste groep veel deelnemers waren die zich naast hun dagelijkse werkzaamheden bezig houden met vrijwilligerswerk en mantelzorg.

In beide groepen namen de deelnemers gemotiveerd deel aan het gesprek. Men vond het interessant om elkaars verhalen te horen en hadden over het algemeen begrip voor elkaars standpunten. De stemming over de Nederlandse samenleving verschilde in de twee groepen. De algemene groep keek positiever tegen de Nederlandse samenleving aan dan de qua herkomst diverse groep. De meer positief gestemde mensen in de algemene groep hebben vooral ervaren dat het de afgelopen tijd economisch beter gaat dan voorheen en zij stellen dat dat ook gevolgen heeft voor de manier waarop mensen in de samenleving staan. Daarnaast vinden ze dat een aantal zaken in Nederland goed geregeld is, zeker in vergelijking tot het buitenland. In de qua herkomst diverse groep refereert men vooral aan de negatieve manier waarop verschillende groepen in de samenleving met elkaar omgaan. De oordelen in beide groepen zijn deels gebaseerd op eigen ervaringen.

Het onderwerp vertrouwen in kranten en televisie heeft niet ieders interesse, de discussie valt een beetje stil vanaf het moment dat het daarover gaat. Maar bij het onderwerp discriminatie zien we de discussies weer opleven en levendiger worden. Bij het bespreken van het onderwerp discriminatie hebben we de indruk dat de algemene groep wat vrijmoediger over het onderwerp sprak dan de qua herkomst diverse groep. Door de aanwezigheid van meerdere deelnemers met een niet-westerse achtergrond in de qua herkomst diverse groep leken de autochtone deelnemers zich te realiseren dat discriminatie door hen anders wordt beleefd en dat maakte dat ze iets voorzichter op het onderwerp reageerden, echter zonder de eigen mening te verbloemen. In de algemene groep (met één deelnemer van allochtone afkomst) vond dit in mindere mate plaats.

3.2 Hoe gaat het met Nederland?

Gaat het in Nederland de goede of de verkeerde kant op?

De deelnemers is gevraagd te kiezen uit een witte en een grijze kaart om uit te drukken of het in het algemeen de goede kant (= wit) respectievelijk de slechte kant (= grijs) op gaat met de Nederlandse samenleving.

De algemene groep

De algemene groep is overwegend positief gestemd: zes van hen steken een witte kaart op, slechts twee van hen een grijze kaart.

De positieve stemming wordt vooral veroorzaakt doordat men ziet dat het economisch beter gaat in Nederland, hetgeen volgens een aantal deelnemers gevolgen heeft voor de manier waarop mensen in het leven staan. Want financiële zorgen maken dat mensen opgefokt raken, zich onder druk voelen staan en negatief naar elkaar te kijken.

In de woorden van twee deelnemers in deze groep:

- D5: *"Er komt weer een beetje rust op de arbeidsmarkt. Daardoor komt de samenleving tot rust. Buiten wat er gebeurt met IS en dat soort zaken. Maar ik denk dat de rust op de arbeidsmarkt bijdraagt aan een betere samenleving. Dat het werk weer aantrekt waardoor het inkomen zeker wordt en mensen ook zeker van zichzelf worden en eerder geld willen uitgeven."*
- D2: *"Ik merk het dagelijks dat het beter gaat. Mensen in de omgeving en ik zelf ook hebben het financieel meer op orde en aan dat soort dingen merk ik dat het beter gaat. Mensen worden zelf rustiger. Als het financieel stabiel is worden mensen minder snel opgefokt."*
- D5: *"En zullen niet zo snel afgeven op een ander. Op het moment dat het slecht gaat, is de mens geneigd om het af te geven op een ander en die krijgt de schuld."*
- D2: *"Ik heb slechtere tijden gekend, dan word ik onrustig en reageer me af. Daaraan merk ik dat het beter gaat."*

Andere deelnemers in deze groep vergelijken Nederland met andere landen en die vergelijking valt wat betreft de verzorging, het sociale klimaat en de tolerantie positief uit voor Nederland.

De discussie verloopt aldus:

- D3: *"Ik heb te maken met mantelzorg en merk dat er toch veel dingen op sociaal gebied goed geregeld zijn. Ik heb een oom van 95 die in de verzorging zit en dat loopt voortreffelijk, er zijn toch veel handen aan het bed. Wij ervaren dat het voldoende is. En dat geeft je een gerust gevoel voor als je zelf ouder wordt. Mensen klagen nu dat het zo slecht is, terwijl wij het ervaren dat het hartstikke meevalt. Als het zo blijft, hebben wij het straks ook goed."*
- D1: *"Het is hier beter dan in Amerika. Ik heb daar 2 of 3 jaar gewoond en het sociale aspect in Amerika is anders dan Nederland. Hier zijn ze meer tolerant en weten ze waarover ze praten. In Amerika is het 'speak first think later.'"*

M: Waar leidt dat toe?

- D1: *"Donald Trump."*

Een deelnemer brengt tegen deze standpunten in dat het weliswaar op een aantal punten beter gaat en dat dat ook maakt dat ze positief geoordeeld heeft, maar dat wil niet zeggen dat er bij haar geen zorgen leven. En dan verwijst ze naar de manier waarop mensen met elkaar omgaan.

D4: *"Wat ik bij maatschappij denk is: hoe gaan burens met elkaar om en wijkgenoten? Dat zie ik steeds meer verhard. Ik maak me meer zorgen over dochter van 17 jaar dat zij op zaterdag de stad in gaat dan dat ik een aantal jaar geleden gedaan zou hebben. Ik vind de maatschappij verhard."*

M: Waarom dan wit?

D4: *"Over het algemeen genomen. Economisch en qua arbeid en politiek gezien denk ik dat ze goed werk hebben geleverd en dat het nu vruchten plukken is. Maar puur op straat tussen medemenssen gaat het minder. Je ziet vaker dat iemand valt en dat niemand omkijkt. Je ziet vaker dat een meisje lastig wordt gevallen en niemand ingrijpt. Je ziet vaker dat een homostel in elkaar geslagen wordt. Ik vind de maatschappij zelf verhard."*

De negatief gestemde deelnemers in deze groep hebben andere ervaringen met de zorg en de vermeende tolerantie in Nederland. Zij hebben bijvoorbeeld slechte ervaringen met de bureaucratie rond het krijgen van benodigde zorg, met de manier waarop mensen aan hun lot overgelaten worden en met de kwaliteit van de zorg. En naast dit ongenoegen over de zorg uitte zij ook zorgen over het verval van normen en waarden in de samenleving, de verharding en de toegenomen criminaliteit. Men heeft het over vrij heftige zaken die men of zelf heeft meegemaakt of van horen zeggen heeft. Ook een aantal positief gestemde deelnemers herkent deze verhalen deels, maar het heeft geen invloed op hun uiteindelijke oordeel.

D6: *"<>. Mijn broer heeft ook een ongeluk gekregen en is in een rolstoel gekomen. Er is veel bureaucratie om alles rond te krijgen. Mijn moeder moet hem altijd verzorgen, er staat niemand voor hem klaar."*

D5: *"Ik ben het met haar eens over de zorg. Ik zit veel in de zorg en zie wat er gebeurt en wat het doet met mensen. Daar vind ik dat het niet goed geregeld is en de kosten zijn veel te hoog. Mensen lijden in verzorgingshuizen. Ze moeten vragen of ze naar het toilet mogen. Ik heb het meegemaakt dat mensen het aan mij staan te vertellen."*

D7: *"Ik heb het idee dat de sfeer zo veranderd is. Vroeger samen en nu iedereen voor zich. De sfeer, de zorg dat moet echt anders."*

D4: *"Een voorbeeld: mijn oma zat in een rolstoel. De criminelen hadden vroeger een erencode: bejaarden, moeders en gehandicapten etc doe je niet. En nu is het: waarom niet? Die zijn het makkelijkste. Mijn oom is vanaf zijn 60^e makkelijke prooi, hij is meerdere keren in zijn rolstoel overvallen. Dat zie ik als de verharding van de maatschappij en dat mensen niet ingrijpen."*

D7: *"Ik merk dat de sfeer anders is. Ik denk dat mensen het niet echt durven uit te spreken. Dat het niet meer zo fijn is."*

D1: *"<>. Ik heb ook in een rolstoel gezeten en woonde toen in Leiden. Ik zei tegen mijn huisbaas: kan je mij helpen en zijn reactie was: zoek het maar uit, ik ga niks betalen. Dat is gewoon ***. Dan zie je het respect van de maatschappij. Mensen zijn minder gevoelig geworden. Een hele goede vriend heeft gezegd: 'hallo' is net als 'I love you' geworden. Dat is jammer. Het is niet zoals 20 of 30 jaar geleden dat een woord iets betekent."*

D4: *"Een man die 'hallo' zei, wordt verstaan als 'homo' en wordt doodgeslagen. Of Jesse die in zijn eigen school doodgestoken is. Die dingen maken wel veel indruk."*

Niet iedereen laat zich echter door de publiciteit rond dit soort incidenten ontmoedigen:

D2: "Ik ervaar het niet, ik hoor het wel. Omdat ik het niet ervaar, voel ik het niet."

Een andere deelnemer denkt dat de manier waarop de oudere generatie tegen de huidige zorg aankijkt een rol speelt. Vroeger waren de gezinnen groot en zorgden de kinderen voor ouders. In de huidige samenleving is dat niet meer mogelijk en ouderen hebben moeite met zorg geleverd door 'vreemden'.

Al met al heerst in deze groep tevredenheid over het economisch herstel, maar valt er op het sociale klimaat het nodige af te dingen.

De qua herkomst diverse groep

Gevraagd naar de richting van de samenleving, blijkt dat er in deze groep meer negatief dan positief gestemden zijn: drie personen steken een witte kaart op en vijf een grijze kaart.

Er is allereerst gevraagd welke argumenten leidend zijn voor de negatieve richting van de samenleving. Er wordt dan een veelheid aan negatieve tendensen in de samenleving genoemd: toegenomen criminaliteit, toegenomen verschillen en polarisatie tussen groepen, intolerantie, verminderde verdraagzaamheid, gebrek aan respect, agressie, hufferig gedrag.

De discussie gaat in eerste instantie in op de verschillen tussen groepen:

D6: "In politiek opzicht zijn er veel verschillen ontstaan tussen links en rechts. Er zijn veel verschillen tussen geboren Nederlanders en allochtonen. En wat ik ook vind waardoor het slecht gaat is dat er heel veel macht van de media is."

D3: "Het beeld wat ik heb is best positief. Ik kom weinig in aanraking met wat ik op televisie tegen kom. En het geeft een vertekend beeld en waar mensen gevoelig voor zijn. Ik ben van Marokkaanse komaf en dan mag je je verantwoorden op werk. Maar hoezo moet ik me verantwoorden? 'Jij bent zo anders en jij bent Marokkaans en kan je het ons is uitleggen? Dan ben je aan het uitleggen wat er aan de hand is. <> Maar je moet iets uitleggen wat je zelf niet voelt."

De negatieve beoordeling van de samenleving heeft voor sommige deelnemers ook met financiën te maken. Men klaagt bijvoorbeeld over de woonlasten en over de manier waarop mensen met kleine inkomens rond moeten zien te komen.

D3: "Ook dat, maar ook praktische dingen zoals huisvesting. Het is als alleenstaande bijna niet te doen. <> Ik heb een goed inkomen, maar in je eentje is dat niet genoeg om een appartement of iets te kopen. Dan zit je een huurwoning voor 800 euro. Het is heel lastig om te kopen."

D8: "Ik zit in een andere situatie dan zij. Ik kan mezelf bedruipen. Vanwege mijn werk kom ik overal. Ik hoor het verhaal iedere dag. Ik kom bij mensen die van 25 euro per week moeten rondkomen en dan zit ik te kijken hoe doe je dat. In dit land vind ik dat heel triest."

Maar al snel focust het gesprek daarna weer op omgangsvormen, intolerantie en tegenstellingen.

D8: *“Mijn reden was: door mijn geaardheid krijg ik met agressie te maken, steeds meer. Ik vind de verdraagzaamheid ver te zoeken. Er is geen respect meer voor elkaar. Dat gaat de verkeerde kant uit. En in Den Haag zie ik lachende mensen en denk ik: jij weet echt niet wat er speelt in de straat. Ik ben nog nooit in mijn leven zo veel bespuugd en uitgescholden als in de laatste jaren. En dat zijn niet de mede Nederlanders en er wordt niet tegen opgetreden. Ik scheld even hard terug om mijn eigen hachje te redden, want als je dat niet doet dan zie je wat er in Arnhem gebeurt en daar pas ik voor. Ik krijg daar steeds meer mee te maken. <>.”*

D7: *“Ik kan me voorstellen dat je niet hand in hand loopt in Eindhoven.”*

D8: *“Nee dat doe ik niet. Ik ben Eindhovenaar maar wat dat betreft zijn we nog een boerendorp.”*

Dezelfde deelnemer vindt dat de omgangsvormen zijn verslechterd en dat je mensen niet meer op hun gedrag kunt aanspreken. Maar een andere deelnemer geeft aan dat je het gedrag van anderen soms ook moet leren ‘lezen’:

D1: *“Stoerdoenerij. Als je ze een op een aanspreekt zijn ze normaal. Hoe meer er zijn, hoe sterker ze zichzelf voelen.”*

D8: *“Ook ouders met kinderen die door rood fietsen. En durf er maar iets van te zeggen. Dan krijg je de wind van voren.”*

D1: *“Vroeger stak je je hand niet uit (red.: als fietser) want dat was niet ruig.”*

Andere deelnemers vinden dit soort gedrag echter getuigen van een toegenomen verval van normen en waarden.

D4: *“Ja, stoepvegen met sneeuw, iedereen laat zijn sneeuw liggen. Niemand maakt zijn tuin schoon.”*

D1: *“Ze zullen het wel te druk hebben.”*

D4: *“Buren die elkaar niet groeten.”*

De laatste deelnemer denkt dat social media hierbij een grote rol spelen. Meerdere deelnemers beamen dit. Social media bieden volgens hen een platform voor bepaalde groepen om samen te komen en extreme meningen te delen. Het is blijkbaar gemakkelijk om vanuit de anonimiteit je mening te verkondigen en de grenzen op te zoeken.

D4: *“Social media speelt ook een grote rol. Denk nog groter dan de media. Dat het achteruit gaat. Polarisatie. Bepaalde groepen met bepaalde ideeën komen samen en daardoor gaan ze elkaar opfokken.”*

D4: *“Bepaalde groepen op facebook en dergelijke die elkaars mening delen en daar gooien ze olie op het vuur en dan wordt die mening nog sterker of extremer. Heb ik zelf niet meegemaakt maar als ik op facebook zit of op een nieuwssite dan zie ik dat.”*

D6: *“Het is zo gemakkelijk, achter je computer iets over iemand te zeggen hebben.”*

D3: *“Er zijn zoveel mensen dingen aan het tikken. Ik lees op facebook berichten niet meer omdat ik niet weet wat voor volk erachter zit. Dit ken ik van vroeger helemaal niet.”*

Maar ook de komst van mensen van een andere afkomst heeft er volgens een deelnemer voor gezorgd dat de samenhang in bepaalde buurten is doorbroken.

D7: *” <> Ik heb meer het idee dat het slecht gaat met het idee: haal maar binnen en haal maar binnen. Ik woon in een wijk waar een groot deel van Marokkaanse afkomst is. Ik ben de derde Nederlandse bewoner in de straat en er zijn 36 huizen. Ik heb het gevoel dat ze iets hebben gehad van: we proppen al die mensen in een hoek bij elkaar. Van bijv. Marokkaanse afkomst, er wonen na genoeg geen Turken. En in een andere buurt woont geen enkele allochtoon. <> Ik ga gemiddeld 1x per week of 2x per week de zakjes van McDonalds opruimen. <> Als ik iemand erop aanspreek dan krijg je zo'n bek.”*

Andere deelnemers stellen dat jongeren, van welke komaf dan ook, altijd voor problemen zorgen:

Dat is sowieso met de jeugd.

Wat deden wij vroeger. Wij gingen buitenspelen en stoepranden. Als je ze nou ziet zitten in het park, buiten op een bankje.

Meerdere deelnemers blijken de concentratie van bepaalde groepen in bepaalde wijken een probleem te vinden. Een deelnemster van buitenlandse komaf vertelt dat haar ouders dat expres niet hebben gedaan. Gesteld wordt dat het beter is als een buurt een gemengde samenstelling heeft in plaats van een te homogene samenstelling.

D3: *“Je hebt het over huisvesting van mensen die in bepaalde wijken bij elkaar wonen. <> Mijn ouders hebben expres dat niet gedaan. Als je in een Marokkanen buurt woont, ik hou daar niet van. Ik vind het jammer dat er ipv allochtonen ex verslaafden en ex criminelen in onze buurt geplaatst. Dan denk ik: waarom komen zij hier wonen? Je hebt bepaalde minderheden die in een woonwijk geplaatst worden dat het niet past. En dat de woonwijk verpaupert.”*

D4: *“Ze trekken naar elkaar toe. Kijk naar de Bijlmer: er zitten veel Surinamers en Antilliaanse mensen. In mijn beleving is het goed als je een gemixte samenleving hebt.”*

Degenen die positief zijn over de richting van de samenleving herkennen weliswaar de argumenten, maar laten zich er niet door overtuigen. Zij stellen bijvoorbeeld dat homogene wijken iets van alle tijden is (arbeiderswijken) en ze willen niet meegaan in de polarisatie tussen groepen:

D2: *“Er wordt alleen over de slechtheid van bepaalde groepen gepraat. Ik heb altijd gezegd: het is niet zo dat je goede Nederlanders en slechte Marokkanen hebt. Je hebt twee soorten mensen: goede en slechte mensen.”*

Hun argumenten dat het beter gaat zijn enerzijds gelegen in de economie en anderzijds in de ervaring dat de samenleving op een goede manier functioneert, dat veel zaken in Nederland goed geregeld zijn en dat mensen bereid zijn om het heft in eigen handen te nemen en zich in te zetten voor een verbetering van de samenleving of hun eigen situatie.

- D1: *“Alles is goed geregeld. Alles is aan het aantrekken in vergelijking met 2008. Als mensen meer werk hebben, gaat het met mensen beter en voelen ze zich fijner.”*
- D5: *“Het verbaast mij een beetje. Misschien heb ik er een eigen kijk op. Ik denk dat iedereen het voor zich beleeft. Voor mij is het goed. Ik kom heel veel in Eindhoven en buurten en heb contacten met mensen uit het buurtpreventieteam <>. Het mooie vind ik om dat voorbeeld te pakken, dat er wat aan proberen te doen. Het gaat slecht met Nederland en zij proberen er wat aan te doen. Begin bij jezelf, we kunnen er allemaal wat aan doen.”*
- D5: *“Ik zie mensen zelf initiatieven bedenken <> En dat is waar ik mij voor interesseer. Als de overheid zich niet met mij bezighoudt doe ik het zelf.”*

Voor de meer negatief gestemden in de groep zijn dit geen overtuigende argumenten. Een deelnemer erkent dat mensen zelf veel kunnen doen om een situatie te beïnvloeden, maar geeft tegelijkertijd aan dat het scheef is dat mensen aan hun lot overgelaten worden, terwijl er voor asielzoekers wel van alles wordt geregeld.

- D7: *“Beide vind ik. Ik was vier jaar geleden dakloos geweest, stond met twee kinderen op straat en ik kon nergens terecht en hoefde nergens aan te kloppen. Daar sta je dan. Dan is het heel zuur als je hoort dat een X aantal huizen beschikbaar komt voor asielzoekers. En dat ze als klap op de vuurpijl ook aangekleed worden. En dan heb ik zoiets van: ik stond met niks.”*

Verder komt op dit punt in het gesprek ongenoegen met de politiek naar voren. Een deelnemer verbaast zich er over dat partijen op voorhand andere partijen uitsluiten en heeft niet het idee dat er met de belangen van alle Nederlanders rekening wordt gehouden.

De uitslag van de verkiezingen

Op de vraag wat men van de recente verkiezingsuitslag vindt, krijgen we in beide groepen geen duidelijk antwoord. Men geeft aan er niet verbaasd over te zijn, de uitslag was min of meer verwacht. In de reacties van de deelnemers klinkt weinig emotie door. Een jonge deelnemer geeft aan politiek (nog) niet interessant te vinden, hij voelt zich niet gerepresenteerd door de huidige partijen, maar is gaan stemmen omdat zijn moeder daar op aandrong. Meerdere mensen geven aan dat het gebruik maken van je stemrecht belangrijk is, maar met de kanttekening dat het van het te vormen kabinet afhangt wat er van de verkiezingsbeloften overeind blijft. Men verwijst ook naar het grote aantal partijen op de kieslijst en de manier waarop er stemmen geworven zijn.

- “Ik kan wel stemmen, maar er wordt niets meegedaan.”*
- “Je stemt op iemand die het hardste roept.”*
- “Het is nooit goed, al kies je links of rechts.”*

“Ik heb een heel ander probleem. Ieder Nederlander stemt wat hij voor zichzelf het beste vindt. Daarom hebben we 22/23 partijen ik had graag gewild dat we er twee of drie hadden.”

Al met al lijkt het vertrouwen in de politiek op basis van de laatste verkiezingen niet heel groot te zijn.

3.3 Vertrouwen in de media

Deelnemers is gevraagd via een rapportcijfer (1 – 10) aan te geven hoeveel vertrouwen men heeft in een aantal instellingen in Nederland (dezelfde vraag is voorgelegd in het kwantitatieve deel van het COB). In deze lijst zijn ook opgenomen ‘de kranten’ en ‘de televisie’. De deelnemers komen tot de volgende (gemiddelde) cijfers:

1 | mate van vertrouwen in instellingen

<i>instelling</i>	<i>algemene groep</i>		<i>qua herkomst diverse groep</i>	
	gemiddeld	spreiding	gemiddeld	spreiding
grote ondernemingen	5,4	3 – 8	5,5	3 – 8
vakbonden	5,9	3 – 8	5,6	1 – 9
kranten	5,3	2 – 8	3,9	2 – 8
televisie	5,1	1 – 7	3,7	1 – 7
rechtspraak	6,3	2 – 9	7,3	5 – 9
de Tweede Kamer	6,0	5 – 8	4,1	2 – 8
regering	5,8	5 - 7	4,1	2 - 7

In het gesprek is vervolgens doorgesproken over het vertrouwen in kranten en televisie. Allereerst is nagegaan waar men eigenlijk aan denkt bij kranten en televisie. Een aantal deelnemers denkt aan een bepaalde krant, bijvoorbeeld de krant die men zelf leest (zoals de Telegraaf, Brabants Dagblad, AD, Lokale kranten); andere deelnemers denken aan nieuws via internet, zoals Nu.nl of digitale kranten. Voor een oudere deelnemer is het lezen van de krant een vast ritueel.

Andere eerste associaties hebben een waardeoordeel in zich. Er wordt gerept van goede en slechte kranten. Veel deelnemers menen dat het nieuws in de krant achterloopt en dat het nieuws in de krant niet altijd waarheidsgetrouw is. De krant lijkt voor een aantal mensen een achterhaald fenomeen te zijn.

In de qua herkomst diverse groep hebben de meeste deelnemers direct een negatief getinte mening over de krant:

- D1: *“Ze vullen in wat ze zelf willen.”*
- D4: *“Het is copy paste.”*
- D5: *“Echte journalistiek zie ik niet terug, die is ver te zoeken.”*
- D6: *“Het loopt achter.”*
- D4: *“Slechte kranten, Telegraaf is slecht, de Volkskrant en NRC vind ik beter.”*
- D3: *“Als je vroeger geen abonnement had, ging je naar de bieb om kranten te lezen. Geen haar op mijn hoofd die nu nog de krant openslaat. Ik vind het heel erg getint het is niet duidelijk of het de waarheid is. Vroeger dacht je als het in de krant staat dat is de waarheid en dat is niet meer.”*
- D2: *“Wat in ieder geval klopt is de datum.”*
- D6: *“Het is snel gedateerd. Als je 's ochtends de krant leest is het het nieuws van gister. Dat komt ook omdat je om je heen allerlei andere kanalen en nieuws binnenkrijgt. TV, radio, social media.”*
- D3: *“Soms lees ik een artikel en half uur later is de kop veranderd. Dan denk ik: ze hebben een fout gemaakt.”*
- D5: *“De geloofwaardigheid is weg.”*
- D4: *“Ze willen de snelste zijn. In plaats van kwaliteit is het kwantiteit.”*
- D7: *“Ze troeven elkaar af. Ik merk het zelf en vooral ook op mijn werk. Er zijn meer mensen die lezen het op een app want die wordt tig keer per dag geupdate.”*

Ook in de algemene groep komt naar voren dat het nieuws in de krant niet actueel is, maar er wordt niet direct zo negatief gereageerd.

Het cijfer voor vertrouwen is in de qua herkomst diverse groep ook lager dan in de algemene groep. Een deelnemer wijkt af, hij vindt de onderzoeksjournalistiek goed, want daarmee kom je zaken op het spoor die bedrijven zelf niet opmerken. Maar de overigen blijven bij hun mening dat kranten de snelheid van het nieuws niet kunnen bijbenen en daarom op andere manieren moeten concurreren om lezers te trekken. *“Wie heeft de kop met de meeste aantrekkingskracht?”* Men spreekt van selectieve, gesponsorde, op sensatie gerichte berichtgeving.

In de algemene groep is de stemming wat minder negatief; men ziet de krant bijvoorbeeld als waardevolle informatiebron voor regionaal, landelijk en buitenlands nieuws. Maar ook in deze groep leven bij een aantal deelnemers twijfels over de aard van het nieuws. Men stelt dat kranten een winst doelstelling hebben en dat heeft invloed op het nieuws dat geboden wordt. Men spreekt van verzonnen verhalen, zonder research overnemen van berichten, sensationele berichten om lezers te trekken.

Een deel van de discussie in de algemene groep:

- D6: *“Ja door het feit dat als kranten in de winkels in de bus vallen het nieuws al achterhaald is en ik vind het fijn te weten wat er op dat moment is gebeurd en wil een update.”*

D8: *“Het zijn bedrijven die winst maken. En dan krijg je verzonden verhalen en je leest er meer over. Je ziet het al Amerika, daar is het erger dan hier.”*

M: Er komt steeds meer nieuws tussen wat niet klopt?

D8: *“Wat niet klopt en niet onderzocht is. Klakkeloos overnemen en geen research. Ze onderzoeken het niet, ze zoeken naar een nieuw stuk en nemen het over.”*

D5: *“Denk je dat het digitaal niet gebeurt?”*

D8: *“Oh jawel digitaal eigenlijk.”*

D1: *“De maatschappij wil geld maken in plaats van echte waarheid. Ik gebruik kranten als ik moet gaan verven. Sorry.”*

Bij televisie denken de deelnemers vooral aan entertainment, leuke programma's, oppervlakkigheid en sensatie. De televisie wordt weinig geassocieerd met nieuws en achtergronden, men maakt wel onderscheid tussen de publieke en de commerciële zenders. Net zoals bij kranten ziet men televisie als selectief en gedreven door commerciële doelen. Men praat met een zekere nostalgie over de televisie van vroeger, een tijd waarin samen met het hele gezin naar gezellige programma's werd gekeken. Het vertrouwen in televisie is laag, maar meerdere mensen geven aan vertrouwen een lastig concept te vinden in het kader van televisie. Want hoe verhoudt vertrouwen zich tot entertainment? Het cijfer voor vertrouwen lijkt voor een deel van de deelnemers eerder een waardingscijfer te zijn.

Iedereen onderkent dat nieuws tegenwoordig veel sneller gaat, mede door de komst van internet en social media. Gesteld wordt dat social media een groter bereik hebben dan kranten en televisie. *“Als het in de krant staat denk ik: niet iedereen leest dat. Maar ik denk dat de meeste mensen wel Facebook hebben.”* Met de komst van nieuws via internet en social media is volgens een aantal deelnemers de kans op nepnieuws groter geworden. Alhoewel het vertrouwen in kranten en televisie niet hoog is, lijkt men bij de reguliere media vooral vraagtekens te zetten bij de selectiviteit van het nieuws, gekoppeld aan het commerciële streven van de uitgever/zender. Nepnieuws associeert men eerder met internet en social media, omdat door het liken van berichten en filmpjes waarvan niet direct zichtbaar is door wie en wanneer ze zijn gepost, zaken een eigen leven kunnen gaan leiden. *“Vroeger had je maar een keer 1 april, nu is het het hele jaar 1 april.”*

3.4 Discriminatie

Welke associaties hebben deelnemers bij het woord 'discriminatie'? Om dit te achterhalen is gevraagd aan te geven waar men als eerste aan moet denken bij dit woord.

De resultaten:

2 | eerste associaties bij discriminatie

<i>algemene groep</i>	<i>qua herkomst diverse groep</i>
<ul style="list-style-type: none">• huidskleur• seksualiteit• homohaar• beperkingen levensstijl• excuuskaart• afkomst• minderwaardig voelen• geslacht• leeftijd• laait weer op• beelden op mensen plakken• jongerendiscriminatie• domme mensen, onwetendheid• politiek gearrangeerd	<ul style="list-style-type: none">• zwart wit• man vrouw• autochtoon allochtoon• geen tolerantie• helaas• het wordt steeds meer geaccepteerd• mensen voelen zich sneller aangesproken• ook slachtofferrol• meldpunt discriminatie• kortzichtig• vooroordelen• iedereen krijgt er mee te maken• uit eigen ervaring, vaak meegemaakt• steeds makkelijker om te melden• vrijheid van meningsuiting wordt steeds normaler

In beide groepen komen grotendeels dezelfde eerste associaties naar voren:

- de gronden waarop discriminatie plaatsvindt (geslacht, huidskleur, afkomst, leeftijd)
- de manier waarop discriminatie zich uit (homohaar, beperking levensstijl, beelden op mensen plakken)
- oorzaken van discriminatie (onwetendheid, politiek, geen tolerantie)
- oordeel over discriminatie (helaas, kortzichtig)
- opstelling van degene die gediscrimineerd wordt (excuuskaart, slachtofferrol)

In de qua herkomst diverse groep komen daarnaast eigen ervaringen met discriminatie en het bestaan van een meldpunt naar voren.

Gevraagd naar het gevoel dat het onderwerp discriminatie bij de deelnemers oproept, vertelt de deelnemer van allochtone afkomst in de algemene groep dat hij vaak met discriminatie te maken heeft gehad en hoe dat op hem overkomt. Andere deelnemers in deze groep stellen dat wat hij als discriminatie ervaart, niet altijd zo is bedoeld. Waarop hij probeert uit te leggen hoe het voelt om zo bejegend te worden. Dit komt echter niet volledig bij de andere deelnemers over.

De loop van de discussie:

D4: *"Ik ben zo blij dat ik het nog nooit heb meegemaakt."*

D1: *"Ik vaak. Laatst ik zat in de trein en ik had mijn tas op de bank gelegd. Ik was muziek aan het luisteren en een mevrouw van 60 of 70 zei: 'je mag hier niet zitten'. Ik zei: 'pardon mevrouw wat zegt u?' Haar reactie: 'Ja, je moet weggaan. Ja, ik wil niet naast jou zitten.' Ik kan toch gewoon een plek delen? Dus altijd van die echt domme commentaartjes."*

D4: *"Maar waarom?"*

D1: *"Omdat ik getint ben?"*

M: Zei ze dat?

D1: *"Nee maar je ziet het en je kent het al. Daarna heb je het ook op het werk tegen. Ik ben glazen aan het opruimen en komt er een gast 'ja, je komt hier niet vandaan'. Nee, ik kom uit Curaçao? 'Oh maar hoe kom je hier dan heen? Met de boot ofzo?'"*

D4: *"Dat is geen discriminatie, dat is interesse."*

D1: *"Wel hoe ik het voel."*

D2: *"Dat vragen ze aan mij ook heel vaak."*

M: Maakt het verschil of mensen het vragen uit interesse?

D1: *"Nee, ze vragen ook 'hoe wonen jullie? Of hebben jullie apen?'"*

D3: *"Wat ik zeg minderwaardigheidsgevoel, je moet je gewoon Nederlander voelen. Jij vertaalt alles naar discriminatie."*

D8: *"Hoe het gezegd wordt, maakt ook uit."*

D2: *"Als je het ervaart je merkt het aan reacties van mensen."*

D3: *"Ik kan me ook oud gaan voelen."*

D6: *"Wij weten niet hoe het is om gediscrimineerd te worden. Hij denkt misschien al bij voorbaat 'oh nee hebben we er weer zo een'."*

Expliciet gevraagd naar vormen van discriminatie noteren we in beide groepen:

- uiterlijke kenmerken, figuur, omvang
- seksualiteit
- afkomst (ook binnen Nederland)
- gehandicapten
- leeftijd
- levensstijl

De deelnemers in de algemene groep komen per vorm van discriminatie met verschillende voorbeelden, deels uit eigen ervaringen. Zo vertelt een deelnemster dat haar dochter gediscrimineerd is door Marokkaanse meisjes omdat ze hand in hand met haar vriendin liep, heeft iemand meegemaakt dat klanten van zijn bedrijf een Marokkaanse medewerker weigerden te ontvangen, wilde iemands oma niet gewassen worden door een negroïde man, dat er in winkels over het hoofd van iemand in een rolstoel heen gepraat werd, worden mooie mensen eerder aangenomen, dat er zogenaamde grappen worden gemaakt over iemands herkomst. Niemand vindt dit soort gedrag acceptabel, iedereen keurt het af. Men vindt dat er sprake is van discriminatie als mensen niet gelijk behandeld worden, op welke grond dan ook.

En als individuen kenmerken van een groep krijgen toegedicht. Want het gaat om eigenschappen waar je geen invloed op hebt.

Een aantal voorbeelden van discriminatie:

Dik zijn. Rond mijn 20^e was ik maatje 36 en liep ik ook op hakjes. En welke sollicitatie ook, ik lachte mezelf naar binnen. En nu heb ik dat niet meer en mensen zien mij niet als intelligent door mijn omvang. Dik is dom. Mensen associeren dat toch met dom. Dikke mensen worden als niet intelligent gezien en dat je niet voor jezelf kan zorgen.

Misschien wel uiterlijk. Mooie mensen, lelijke mensen noem maar op. Iemand die mooi is, komt sneller ergens doorheen. Iemand die minder mooi is of misschien een afwijking heeft of een uiterlijke handicap daar wordt toch wel anders naar gekeken.

Ik heb het meegemaakt (red.: met iemand in rolstoel). In een winkel en dan vragen ze aan mij 'welke maat heeft hij'? Terwijl hij verstandelijk gewoon in orde is.

Maar vervolgens gaat de discussie in de algemene groep in op het verschil tussen gediscrimineerd worden en je gediscrimineerd voelen. Want wanneer is iets echt discriminatie? En in hoeverre gebruiken mensen discriminatie bijvoorbeeld als rechtvaardiging voor een afwijzing?

D3: *"Ik wil zeggen: stel je bent werkgever en je hebt tien sollicitanten, dan pak je toch degene die het meest geschikt is in jouw ogen. Maar de negen anderen vinden het meteen discriminatie."*

M: Denk je dat dat ook altijd gebeurt? Wanneer is iemand geschikt?

D3: *"Dat maakt de werkgever toch uit."*

D5: *"Als ik sollicitanten heb, <> kijk ik wat het best bij patiënten past. Dat is mens eigen dat je keuzes gaat maken."*

D2: *"De excuuskaart wordt gauw getrokken."*

D5: *"Ik denk ook dat een excuuskaart dikwijls als rechtvaardiging wordt gebruikt waarom ze niet gekozen zijn."*

D2: *"Dan wordt volgens hen iemand met mindere kwalificaties gekozen."*

M: Wat bedoel je dan met de discriminatie kaart?

D2: *"Als de beste wordt gekozen....."*

D4: *"Dan kan de rest zeggen: ik word gediscrimineerd."*

D4: *"Al even actueel is het etnisch profileren door de politie. Er zijn drie jongeren die zeggen ik ben aangehouden omdat ik een dikke auto rij en ik ben zwart en de politie denkt het zal wel een crimineel zijn. En vervolgens zijn het niet alle politieagenten die dat doen, dus niet alle aanhoudingen worden gebruikt om etnisch profileren. Maar elke aanhouding wordt gebruikt vanuit 'omdat ik zwart ben'."*

Een deelnemer vat de discussie samen door te stellen:

D5: *"Je kan het altijd twee kanten op uitleggen."*

In de qua herkomst diverse groep komen wat meer persoonlijke ervaringen met discriminatie naar voren. Een deelnemster vertelt dat ze te maken kreeg met afwijzingen aan de telefoon op basis van haar achternaam. *“Ik heet nu <Hollandse naam> en er gaat een wereld voor me open.”* Een ander heeft te maken met discriminatie op grond van haar postuur, men heeft een collega die onder een andere naam heeft gesolliciteerd of kent mensen op het werk die een Nederlandse voornaam gebruiken. En eerder in het gesprek vertelde een deelnemer al dat hij vanwege zijn seksuele geaardheid vervelende dingen heeft meegemaakt. Deze deelnemer vindt het steeds lastiger worden om mensen aan te spreken op hun gedrag. Je kunt volgens hem niet meer zeggen dat mensen Nederlands moeten leren, want dat wordt als discriminerend gezien. Dingen die vroeger heel acceptabel werden gevonden, vallen nu onder de noemer discriminatie, zoals de volgende uitspraak:

Vroeger was het zwart-wit en als iemand zwart was noemde je die ‘roetmopje’. Dat was om te lachen.

Tussen twee deelnemsters van niet westerse afkomst, ontstaat de volgende dialoog. Alhoewel een van hen ook negatieve ervaringen heeft, lijken ze zich beiden een beetje te distantiëren van discriminatie: ze laten zich niet discrimineren, en die ervaringen hebben ze in hun jeugd ook niet opgedaan.

D3: “Ik word niet gediscrimineerd omdat ik het niet accepteer.”

D6: “En als iemand zo iets zegt als wat tegen mij wordt gezegd?”

D3: “Dan zeg ik je hebt met mij te maken. Maar ik heb er weinig mee te maken.”

D6: “Ik ben naar Nederland gevlucht, we hebben hier ons leven opgebouwd net als alle andere kinderen uit mijn klas of ze nou Marokkaans Surinaams zijn.”

D3: “En net zo Nederlands als jij.”

D6: “Ik heb nooit verschil gemerkt met mijn beste Nederlands vriendinnetje die Lieke heet. Tot ik ouder werd en ging werken en ging studeren. Dat mensen verschillen tussen je gaan zien. Terwijl ik hetzelfde ben opgegroeid als mijn vriendinnetje Lieke.”

Desgevraagd noemen deelnemers in deze groep ook positieve discriminatie. Men vertelt bijvoorbeeld over mannen die gepasseerd zijn omdat vrouwen voorrang krijgen. Als niet van te voren bekend is dat ze een vrouw zoeken, dan vindt men dat ook een vorm van discriminatie. Men is het er niet over eens wat het meest schadelijk is: discriminatie op grond van afkomst of op grond van geslacht? Anderen stellen dat dit niet uitmaakt, het resultaat is namelijk hetzelfde. En wanneer is iets discriminatie: als je het zo voelt of als iemand de intentie heeft om te discrimineren? Of als het veel voorkomt? Niet iedereen mengt zich in de volgende discussie.

- D2: *“Ik vind het erger als je iemand veroordeelt op grond van zijn naam.”*
- D6: *“Waarom is dat minder kwetsend? Hij voelt zich net zo rot. Het gevoel is hetzelfde.”*
- D5: *“Jij kan er niks aan doen dat je buitenlands bent en hij niet dat hij geen vrouw is. Het is niet je eigen keuze dat je een bepaalde geaardheid hebt of bent geboren in een bepaald land.”*
- M: Als het je eigen keus is, is het dan wel discriminatie?
- D5: *“Jij kan niet bepalen hoe gekwetst ik ben.”*
- D6: *“Het gaat om interpretatie en heeft met gevoel te maken.”*
- D5: *“Ik snap waar je naartoe wil. Ik vind het heel lastig.”*
- D6: *“Ik vind dat het geen verschil.”*
- D5: *“Ik eigenlijk ook niet.”*
- D3: *“Als je intentie kwetsen is, is het discrimineren. Bij de sollicitatie mag je niet zeggen het gaat om een vrouw.”*
- D6: *“Dan discrimineer je vooraf al.”*

Er wordt zowel in de reguliere als in de qua herkomst diverse groep verschil gemaakt tussen bewust onderscheid maken en onbewust verkeerde opmerkingen maken. Want het laatste is erger dan het eerste. Uit de volgende dialoog in de qua herkomst diverse groep blijkt dat niet iedereen bereid is om na te denken over hoe een opmerking of handeling over kan komen bij anderen.

M: Dus de intentie is relevant?

- D3: *“Bepaalde gevallen is intentie. Als ik zeg jij bent zo stom omdat je bent, dat is fout. Ik kan mijn mening voor me houden”.*

M: Wanneer is het geen intentie?

- D2: *“Als je een opmerking maakt en niet wil kwetsen.”*
- D6: *“Is dat wat jij noemde? Voor jou was het de waarheid?”*
- D8: *“Dat is niet om te kwetsen maar het is de werkelijkheid. Ik had geen intentie om te kwetsen maar ik wil gewoon mijn werk doen.”*

In de algemene groep loopt men ook tegen het onderscheid tussen bewuste en onbewuste discriminatie aan en vindt men het lastig om de grens daartussen te bepalen:

- D8: *“Ik zie het verschil in bewuste en onbewust. Je hebt altijd vooroordelen. De acties komen daar toch wel op uit. Je wilt het misschien niet zo doen. Maar het komt er toch wel in, de onbewuste discriminatie. Je moet wel je best doen dat zo min mogelijk te doen. Het gebeurt, ook al wil je het niet doen. <>.”*

- D1: *“Het is gewoon met een lachende toon. Dat is het verschil.”*

M: Dan is het niet neutraal maar op bepaalde manier.

- D1: *“Voor mensen die vaker gediscrimineerd worden, is het gewoon een ander verhaal.”*
- D4: *“En dan heb jij een vooroordeel dat je denkt dat het wel discriminatie zou zijn.”*
- D5: *“Je doet het zelf ook bijvoorbeeld over die oudere mensen.”*

Meerdere mensen in de qua herkomst diverse groep lijken zich niet gediscrimineerd te willen voelen. Ze staan er boven, vinden dat het probleem bij de ander ligt en aanvaarden de consequenties van de eigen levensstijl. Maar anderen vinden dat het te maken heeft met de invloed die je kunt uitoefenen en met hoe stevig je in je schoenen staat.

Uit de discussie in de qua herkomst diverse groep:

D7: *“Ligt aan de intentie van degene die zich gediscrimineerd voelt. Ik ben dik en jij kan mij noemen hoe je wil maar ik voel me niet gediscrimineerd. Als jij zegt: ik wil dat je dit gesprek verlaat omdat je dik bent zeg ik: fijn. Iemand anders zou zeggen: ik voel me gediscrimineerd.”*

D6: *“En als je meer moet betalen voor je stoel?”*

D4: *“Ik betaal ook voor extra bagage.”*

D6: *“Als ik die ruimte nodig heb, dan doe ik dat.”*

D5: *“Ik denk dat je zelf invloed hebt of je je gediscrimineerd voelt. Als jij zegt: boven zoveel kilo mag je niet deelnemen aan dit gesprek. Dan zouden wij ook van onze stoel vallen. Dat zijn verschillende dingen. Overall ben je haar aan het discrimineren. Dat zij daar tegen kan, is persoonlijk.”*

D7: *“Dat bedoelde ik met persoonlijke opvatting.”*

D1: *“Het ligt er ook aan of het maar een keer per dag is of meer.”*

D7: *“Ik werk al 18 jaar met vrachtwagen chauffeurs 's nachts. Ik heb zulke schouders. Ik laat me niet discrimineren.”*

D3: *“Ik ook niet, maar ik vind gediscrimineerde groepen wel heel erg. Het doet mij wel pijn. Als ik de keuze zelf zou maken om dat te doen of lesbische te worden dan weet ik nu al: als ik mezelf in die hoek ga begeven, ga ik me wel gediscrimineerd voelen. Ze kunnen gediscrimineerd worden zodra ze naar buiten gaan.”*

D5: *“Het verspreidt zich ook snel. Als je het over de zwarte pieten discussie gaat hebben. Een iemand vond iets en ineens was het wereldnieuws.”*

Het lijkt erop dat men tussen de regels door zegt dat het ook aan je zelf kan liggen dat je gediscrimineerd wordt. Men heeft ook de indruk dat men zich sneller dan vroeger gediscrimineerd voelt, dat zaken die vroeger pesten werden genoemd nu onder de noemer discriminatie vallen. Aan de andere kant erkent men dat discriminatie ook vaker voorkomt. Dit heeft volgens de deelnemers in de qua herkomst diverse groep te maken met de opkomst van rechtse partijen en aan de tendens in de samenleving dat alles gezegd moet kunnen worden.

D6: *“Meer discriminatie. Al moet ik zeggen dat mensen zich ook snel gediscrimineerd voelen. Je hebt het gevoel dat je jezelf moet verdedigen.”*

D7: *“Ik kan me van vroeger herinneren dat je iets tegen iemand zei en dan was dat pesten. Dan waaide dat over. Er wordt nu meer geruchtbaarheid aangegeven en het wordt steeds makkelijker. Er worden steeds meer dingen geaccepteerd door de jaren heen. Tijden veranderen. Je merkt dat normen en waarden steeds lager worden.”*

In de algemene groep denken sommige mensen dat discriminatie toegenomen is, anderen denken eerder dat dit hetzelfde is gebleven of minder is geworden. De toename van discriminatie wijt men aan het verschil in normen en waarden van verschillende groepen in de samenleving. Men heeft het over de invloed van nieuwe groepen op het vieren van Nederlandse feestdagen en de angst die dit opleverde. Anderen in deze groep stellen dat de samenleving is veranderd (we zijn een multiculturele samenleving geworden en het is makkelijker om voor je seksuele geaardheid uit te komen) en zij hebben de indruk dat de acceptatie van verschillende groepen groter is dan bijvoorbeeld in de jaren 60 van de vorige eeuw. Maar er is door de nieuwe media en de veranderingen in de samenleving wel meer aandacht voor discriminatie. En daardoor lijkt het volgens sommige mensen dat het is toegenomen.

Men blijft in de qua herkomst diverse groep van mening verschillen over wanneer er sprake is van een slachtofferrol innemen en werkelijk gediscrimineerd worden. Een aantal autochtone deelnemers heeft de indruk dat sommige groepen allochtonen te snel roepen dat ze gediscrimineerd worden en dat wordt door hen afgekeurd. Sommige deelnemers van allochtone afkomst herkennen dit gedrag ook, maar zoeken er eerder dan de andere deelnemers een rechtvaardiging voor.

- D1: *“Ja slachtofferrol. Als het in je voordeel werkt waarom zou je er geen gebruik van maken?”*
- D3: *“Maar ze krijgen die opmerking, die hoeven ze niet te krijgen.”*
- D4: *“Soms zie je bij wegmisbruikers bepaalde allochtonen die een overtreding hebben gemaakt en ze gaan meteen in de slachtofferrol ‘omdat ik Marokkaans ben’.”*
- D6: *“Ik heb nog nooit meegemaakt dat ik ga zeggen: ‘jij zegt dit omdat ik Bosniër ben’.”*
- D5: *“<> Een vrijwilliger beweerde dat ze niet was aangenomen om haar hoofddoek. Ik merkte van mezelf wel dat het heel makkelijk is om te zeggen dat het aan je hoofddoek lag. Er zijn veel dingen waarom een organisatie zoiets besluit. <>”*
- D3: *“Ik vind het gevoelig want mijn oma heeft een hoofddoek. En dat gaat bij mij te ver.”*

In beide groepen denkt men dat allochtonen, en dan met name Turken en Marokkanen, het meest gediscrimineerd worden. Dit zijn ook de groepen die zich het meest gediscrimineerd voelen. Maar ook op grond van de seksuele geaardheid worden mensen gediscrimineerd, of omdat men vluchteling is. Discriminatie wordt door iedereen afgewezen (‘heel erg’, ‘niet eerlijk’, ‘sneu’) maar het lijkt niet alle deelnemers in gelijke mate te raken. Men lijkt discriminatie in bepaalde mate ook onvermijdelijk te vinden, dat zit nou eenmaal in mensen en niet alle gevoelde discriminatie is daadwerkelijk echte discriminatie. De autochtone deelnemers hebben de neiging om discriminatie waar ze zelf mee te maken hebben (zoals seksualiteit van dochter, leeftijd, uiterlijk) erger te vinden dan andere vormen van discriminatie, zoals op grond van afkomst. Ook geeft men aan dat er gemakkelijker een hele groep wordt gediscrimineerd, terwijl men goede ervaringen met individuen binnen een groep heeft. Een minderheid van de autochtone deelnemers spreekt zijn afkeuring meer nadrukkelijk uit en probeert het eigen standpunt ook over te brengen op anderen.

Ik heb een zoon van 13, beginnend puber. Die laat ik naar het journaal kijken en die heeft heel sterk zijn mening klaar. Een stukje puberteit. En ik probeer elke keer mee te geven: vluchtelingen zijn ook mensen. Zou jij willen dat je zo behandeld zou worden? <> Hij heeft zo'n sterke mening dat ik hem wel wil overtuigen van het goede van de mens. Ik wil dus zeggen dat ik discrimineren erg vind.

Een aantal allochtone deelnemers geeft aan hoe kwetsend het is als er op voorhand, bijvoorbeeld op basis van je naam of je uiterlijk, door anderen wordt bepaald tot welke groep je behoort. *“Er wordt aangenomen dat ik Turks ben.”* Een autochtone deelnemer stelt dat uitsluiting als gevolg van bepaalde persoonskenmerken het meest schadelijk is. Aan bepaalde persoonskenmerken, waaronder bijvoorbeeld ook het dragen van een hoofddoek kun je namelijk niets veranderen.

In beide groepen is ter afsluiting van dit onderwerp een case voorgelegd. In de algemene groep ging het om de volgende case:

3 | case voorgelegd in algemene groep

In een groot bedrijf is er een vacature voor communicatiemedewerker. In deze functie moet ook hard onderhandeld worden met andere bedrijven. Lisa en Ben solliciteren op deze baan. Beide beschikken over de juiste diploma's en hebben evenveel relevante werkervaring. Ben krijgt de baan en Lisa wordt afgewezen. Volgens het bedrijf is Lisa minder geschikt omdat in de functie ook onderhandeld moet worden met andere bedrijven en dat er vaak hard aan toe gaat. Vrouwen schrikken al snel van de toon die wordt aan geslagen in die gesprekken en zijn te zachtaardig om scherp te onderhandelen.

De deelnemers in de algemene groep keuren de handelswijze van het bedrijf af. Ze stellen dat het moet gaan om de capaciteiten van mensen en die kunnen zowel bij mannen als vrouwen voorkomen. De meeste deelnemers zien dit als discriminatie, enkelen stellen dat ze te weinig informatie hebben om het te kunnen beoordelen of vinden ook dat vrouwen minder geschikt zijn voor dit soort werkzaamheden. Men denkt dat dit in de praktijk inderdaad gebeurt, maar een bedrijf zal hier niet eerlijk over communiceren; men heeft geleerd dat discriminatie niet is toegestaan. Zou het gaan om het verschil tussen een jongere en oudere sollicitant voor een beroep waarvoor uithoudingsvermogen is vereist, dan lijkt men daar meer begrip voor te hebben. Een aantal deelnemers heeft het idee dat ouderen inderdaad minder uithoudingsvermogen hebben en stellen dat werkgevers het recht hebben om de beste kandidaat voor een functie te kiezen. Een enkeling vindt dit onderscheid maken op grond van leeftijd toch ook wel discriminatie is. De deelnemers hebben het idee dat het heel lastig is om vast te stellen in hoeverre er sprake is van discriminatie omdat je de exacte beweegredenen van het bedrijf niet kent. Ook lijkt men het lastig te vinden om aan te nemen dat de sollicitanten echt volledig gelijk zijn. Als het in de zelfde situatie gaat om een allochtone versus een autochtone sollicitant, dan is het voor de hele groep duidelijker dat er gediscrimineerd wordt. Want dan wijs je iemand af omdat hij tot een bepaalde groep behoort en leven er blijkbaar vooroordelen over de capaciteiten van mensen die tot die groep behoren. Een enkele deelnemer vindt alle drie de situaties even erg, want bij alle drie wordt onderscheid gemaakt op basis van persoonskenmerken.

In de qua herkomst diverse groep is de volgende case voorgelegd:

4 | case voorgelegd in qua herkomst diverse groep

Een zorginstelling voor ouderen zoekt een activiteitenbegeleider. Abdel reageert op deze vacature. Hij is in Nederland geboren, spreekt goed Nederlands, heeft de juiste diploma's. Hij voelt zich helemaal thuis in Nederland, heeft veel vrienden, waarvan de meeste autochtonen zijn. Iedere donderdag helpt Abdel in het buurthuis bij het begeleiden van activiteiten voor kinderen. Hij wordt afgewezen, omdat de organisatie denkt dat hij met zijn Marokkaanse achtergrond niet in de organisatie past.

De eerste reactie van de deelnemers in de qua herkomst diverse groep is dat dit niet acceptabel is. Een deelnemer heeft er enig begrip voor, omdat het ook om de reactie van de ouderen gaat. Maar de anderen stellen dat hij aan alle eisen voldoet (spreekt Nederlands, heeft de juiste diploma's, voelt zich hier thuis) en dat deze afwijzing daarom onterecht is. Men vindt dit onacceptabel en kenmerkt deze situatie als discriminatie. Als Abdel aantoonbaar niet goed Nederlands zou spreken, dan vindt men het een ander verhaal. Want om deze vacature te vervullen, is het in de ogen van de deelnemers nodig om de Nederlandse taal te spreken. Een andere deelnemer vertelt echter dat vluchtelingen vaak afgewezen worden als vrijwilliger omdat aangenomen wordt dat ze de taal niet goed beheersen. Dat vindt zij onterecht en discriminerend omdat daar een vooroordeel in zit en de mogelijkheid tot participatie van deze groep belemmert. Als Abdel aan zou geven dat hij zich niet thuis voelt in Nederland en het liefst terug wil naar Marokko, dan vinden de deelnemers het ingewikkeld. Want enerzijds kan hij zijn werk dan prima doen, anderzijds loopt de werkgever het risico dat hij snel op zoek moet naar een nieuwe werknemer. Een afwijzing van de werkgever wordt niet direct als discriminatie gezien. *“Waarom zou je tijd en energie in zo'n iemand stoppen?”* Als Abdel in zijn kleding laat blijken dat hij moslim is en op basis daarvan wordt afgewezen, wordt dit wel gezien als discriminatie. Want je kleding doet er niet toe, *“al verft ie zijn pak rood”*.

Over het algemeen heeft men in beide groepen het idee dat er weinig wordt gedaan om discriminatie tegen te gaan. Sommigen weten dat er een meldpunt is, maar men weet niet wat er met de meldingen gebeurt en hoe er bepaald moet worden of iets daadwerkelijk discriminatie is. Men weet ook eigenlijk niet op welke manier er iets aan gedaan moet worden. Enkele deelnemers hebben het over beter informeren, zodat de onwetendheid over bepaalde zaken verminderd en daarmee hopelijk de vooroordelen wat kunnen worden weggenomen. *“Er zijn mensen die denken dat hun oma geen schone luiert krijgt omdat er een vluchteling daar is.”* Ook zou de overheid beter moeten reageren op hetgeen gebeurt. Men haalt het voorbeeld aan van de hand-in-handactie naar aanleiding van de mishandeling van een homostel en noemt dat symboolpolitiek die niets oplost. De overheid kan informeren en reageren, zorgen voor een stuk bewustwording. Binnen het onderwijs en de opvoeding moet vanaf jonge leeftijd duidelijk worden gemaakt dat discriminatie niet acceptabel is. Een deelnemer vindt dat een maatschappelijk stage voor scholieren een goede methode is om een bredere kijk op de samenleving te krijgen.

3.5 Lessen uit de gesprekken

Aan het eind van het gesprek is deelnemers verteld dat de resultaten van het onderzoek aangeboden worden aan de overheid. Men staat vrij positief tegenover dit initiatief van de overheid. Want daarmee laat de overheid zien dat ze bezig is met een in hun ogen belangrijk thema als discriminatie en interesse heeft in de mening van burgers. Want volgens een van de deelnemers: *“Ze worden gekozen om mensen te representeren en naar het volk gaan.”*

Volgens de deelnemers in de algemene groep moet de overheid de volgende lessen leren uit het gesprek:

D8: *“Mijn grootste punt is het nieuws verbeteren. Ik ben voor winst weg en meer research. En geen sensatie zoeken. Het is niet per se fout. Shownieuws is roddels.”*

D7: *“Ik denk dat we een gulden middenweg moeten vinden.”*

D5: *“Luister naar de mensen en doe er iets mee.”*

D4: *“Luisteren en niet alleen wat je kan gebruiken om weer in je eigen straatje aan te passen maar luister wat er echt gezegd wordt ook als het niet past.”*

D3: *“Zoals wij hier zitten verdiepen we ons in maatschappelijke problemen. Er is een hele grote groep mensen die zal het een worst wezen. Die lezen niet, luisteren niet. Die dingen doen ze gewoon. Om die groep te bereiken, moet je van goede huize komen.”*

D2: *“Ik zou denk ik meenemen dat het ook niet altijd discriminerend bedoeld is. Het bewuste en het onbewuste. Het maakt het veel erger als het bewuste discriminatie is. Ook mensen informeren dat je het kan doen zonder dat je het in de gaten hebt.”*

D1: *“Wat kan ik zeggen. Dat het voor iedereen bedoeld is, maakt niet uit of je autochtoon of allochtoon bent. De kennis moet gewoon goed zijn. Maar wel op basis van research. Maar ook dat er tegen zulke situaties op werk wat kan worden gedaan.”*

4 Conclusies

In het voorgaande zijn de bevindingen in detail terug te lezen, navolgend maken we de balans op van de twee groepsgesprekken die in het kader van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven in april 2017 zijn uitgevoerd. Het onderzoek vond plaats in Eindhoven. Er is gesproken met een algemene groep Nederlanders (grotendeels bestaande uit autochtone Nederlanders) en een qua herkomst diverse groep Nederlanders (bestaande uit vijf autochtone Nederlanders en drie Nederlanders met een migratieachtergrond). In beide groepen waren de deelnemers gemiddeld opgeleid.

De stand van zaken in de samenleving

- De stemming over de Nederlandse samenleving is in het tweede kwartaal 2017 overall redelijk gelijk verdeeld, maar er zijn wel verschillen tussen de groepen. De algemene groep is overwegend positief gestemd, de qua herkomst diverse groep overwegend negatief.
- Argumenten waarom het beter gaat met de Nederlandse samenleving worden gevonden in de opleving van de economie die meer zekerheid en hiermee gepaard gaand groter vertrouwen in het leven van mensen heeft gebracht. En zekerheid leidt tot meer rust en stabiliteit in de samenleving. Daarnaast hebben meerdere mensen ervaren dat een aantal zaken in Nederland heel goed geregeld is, bijvoorbeeld in de zorg, en dat mensen in Nederland bereid zijn om zich in te zetten voor de samenleving. Men heeft hier des te meer waardering voor als men een vergelijking trekt met andere landen. Deze argumenten worden niet echt herkend door degenen die een negatieve kijk hebben.
- Argumenten waarom het slechter gaat met de samenleving komen vooral voort uit ongenoegen over de manier waarop mensen met elkaar om gaan. Men spreekt van een verharding van de samenleving waarin mensen niet meer naar elkaar omkijken, men constateert toegenomen verschillen tussen mensen die leiden tot polarisatie, mensen zijn intolerant en agressief, vertonen hufterig gedrag. Deels is deze overtuiging gestoeld op eigen ervaringen, deels heeft men het idee dat social media het mogelijk maken om extreme meningen te verkondigen. Ook het ontstaan van naar afkomst homogene wijken vindt men zorgelijk. Een aantal deelnemers heeft het gevoel dat mensen steeds meer op zichzelf aangewezen zijn, ook als ze daar niet toe in staat zijn. De meer positieve gestemde deelnemers in beide groepen herkennen deze ontwikkelingen deels wel, maar nuanceren het door te stellen dat bepaalde situaties van alle tijden zijn (zoals lastige jongeren en arbeiderswijken) en vinden dat daar voldoende positieve ontwikkelingen tegenover staan.
- De recente verkiezingen hebben er niet toe geleid dat het vertrouwen in de politiek groter is geworden. Men vindt het belangrijk om van het stemrecht gebruik te maken, maar vond de manier waarop er campagne is gevoerd en het grote aantal partijen op de kieslijst onprettig. Men heeft twijfels bij de haalbaarheid van de verkiezingsbeloften bij de vorming van een nieuwe kabinet.

Vertrouwen in de media

- Het vertrouwen in zowel kranten als televisie is niet hoog te noemen en lager dan normaal gesproken in kwantitatief onderzoek naar voren komt.
- Men stelt dat het nieuws via kranten niet meer actueel genoeg is (ingehaald door snelle berichtgeving via internet) en dat het nieuws in de krant niet altijd waarheidsgetrouw is (de

krant moet scoren om te voldoen aan het winst oogmerk van de uitgevers). De berichtgeving in kranten wordt selectief, gesponsord en sensatiebelust genoemd. De indruk leeft dat kranten niet meer aan waarheidsvinding doen, maar klakkeloos berichten overnemen. Een enkeling maakt daarbij wel onderscheid tussen kwaliteitskranten en de meer op sensatiegerichte kranten. Kranten lijken voor veel mensen een achterhaald fenomeen te zijn. Wat opvalt is dat de groep deelnemers die minder positief over de samenleving denkt, ook minder vertrouwen in de krant heeft.

- Bij televisie denken mensen vooral aan entertainment, leuke programma's, oppervlakkigheid en sensatie. De televisie wordt minder geassocieerd met nieuws en achtergronden, publieke zenders besteden daar wel meer aandacht aan dan de commerciële zenders. Het concept vertrouwen is voor veel deelnemers lastig toepasbaar op de huidige functie van televisie. Het lage vertrouwen lijkt vooral ingegeven te worden door ontevredenheid over het huidige aanbod van programma's.
- Nepnieuws is iets wat men eerder aan social media koppelt dan aan kranten en televisie. Want van berichten op social media is lastig te achterhalen door wie en wanneer ze zijn geplaatst waardoor het risico op nepnieuws groter is.

Discriminatie

- Discriminatie wordt verschillend beleefd en ervaren. Het horen van elkaars ervaringen op dit terrein heeft als effect dat men zich hier van bewust wordt, maar het is niet zo dat dit leidt tot veel meer wederzijds begrip.
- Discriminatie wordt als eerste geassocieerd met de gronden waarop discriminatie plaatsvindt, de manier waarop discriminatie zich uit, de oorzaken van discriminatie, het oordeel over discriminatie en de opstelling van mensen die zich gediscrimineerd voelen.
- Discriminatie vindt volgens de deelnemers plaats op basis van: uiterlijke kenmerken, seksuele geaardheid, afkomst, handicaps, leeftijd, levensstijl. De overtuiging in beide groepen is dat allochtonen, en dan met name Turken en Marokkanen, het meest worden gediscrimineerd. Dit zijn ook de groepen die zich volgens de deelnemers het meest gediscrimineerd voelen.
- Deelnemers geven aan dat ze het lastig vinden om te bepalen wanneer iets echt discriminatie is en wanneer mensen zich gediscrimineerd voelen. Men maakt daarbij ook onderscheid tussen bewuste en onbewuste discriminatie. De autochtone deelnemers vinden de eerste vorm erger dan de tweede vorm. Want bij de tweede vorm gaat het vaak om interesse in een persoon die door de persoon in kwestie verkeerd wordt opgevat. De deelnemers met een niet-westerse migratie achtergrond stellen echter dat ook onbewuste discriminatie hen raakt en negatief op hen overkomt; niet iedereen is echter bereid om zich in hun positie te verdiepen.
- Over het algemeen heeft men de indruk dat discriminatie vaker voorkomt dan vroeger. Dat heeft enerzijds te maken met de opkomst van rechtse partijen maar ook met de tendens in de samenleving dat alles gezegd moet kunnen worden, met de veranderende normen en waarden en met de toegenomen aandacht voor discriminatie.
- Een aantal deelnemers vindt dat sommige mensen te snel de discriminatiekaart trekken en uit verkeerde motieven aangeven dat ze gediscrimineerd worden. Want in hoeverre wordt discriminatie gebruikt als rechtvaardiging voor een afwijzing bij een sollicitatie, bij slecht rijgedrag of bij een verdenking op crimineel gedrag? Een aantal deelnemers vindt dat

discriminatie deels iets is wat mensen over zichzelf kunnen afroepen. Want als je niet wilt, dan word je niet gediscrimineerd, je kunt er ook boven staan. Maar dat kan volgens andere deelnemers alleen als je sterk in je schoenen staat.

- Alhoewel men discriminatie in zekere mate onvermijdelijk lijkt te vinden, vindt men uitsluiting op grond van persoonskenmerken niet toelaatbaar. Men heeft echter het meeste moeite met vormen van uitsluiting waar men zelf of in de directe persoonlijk omgeving ervaring mee heeft. Op de maatschappelijke gevolgen van discriminatie gaat men amper in, een minderheid ziet het wel als ieders maatschappelijke verantwoordelijkheid om discriminatie tegen te gaan.
- Discriminatie is lastig vast te stellen en bedrijven die discrimineren zullen dit niet snel openlijk doen. Wanneer discriminatie op grond van afkomst gebeurt, dan lijkt het op meer weerstand te stuiten dan op grond van andere kenmerken zoals geslacht en leeftijd. De deelnemers stellen dat het altijd gaat om een vooroordeel over iemands handelen en capaciteiten omdat hij als individu tot een bepaalde groep behoort; bij leeftijd en geslacht lijkt men dat vooroordeel wat vaker acceptabel en begrijpelijk te vinden.
- De deelnemers denken dat betere informatie over bepaalde keuzes van de overheid en achtergronden bij het beleid kunnen bijdragen aan het wegnemen van onwetendheid die tot vooroordelen kan leiden. De overheid kan informeren, voor bewustwording zorgen en moet adequaat reageren als discriminatie wordt geconstateerd. Binnen het onderwijs en de opvoeding moet vanaf jonge leeftijd duidelijk worden gemaakt dat discriminatie niet acceptabel is.

Tot slot. Het onderwerp discriminatie houdt een ieder bezig want discriminatie wordt als een negatief iets ervaren, men stelt dat iedereen gelijk behandeld dient te worden. Deze reactie lijkt deels sociaal wenselijk te zijn, er worden namelijk door het gesprek heen allerlei zaken benoemd die als overlast van bepaalde bevolkingsgroepen wordt beschouwd. Zoals een te grote concentratie van bepaalde bevolkingsgroepen in wijken, afgunst ten opzichte van bepaalde groepen die positief gediscrimineerd worden, het niet accepteren van Nederlandse normen en waarden door allochtonen, het onder druk staan van Nederlandse feestdagen en het gevoel dat bepaalde groepen naar believen de discriminatiekaart trekken. Autochtone deelnemers benadrukken het verschil tussen bewuste en onbewuste discriminatie, zonder zich rekenschap te geven dat dit verschil voor de slachtoffers mogelijk niet uitmaakt, ook als de allochtone deelnemers proberen uit te leggen wat het voor hen betekent. Autochtone deelnemers vinden ook regelmatig dat hun opmerkingen door allochtonen verkeerd worden opgevat en dat er tegenwoordig niets meer gezegd kan worden. Allochtonen lijken als reactie daarop discriminatie deels te bagatelliseren, wellicht omdat ze de discussie niet (meer) aan wensen te gaan. Slechts een enkeling lijkt door de ervaringen van anderen tot andere inzichten te komen. Het merendeel van zowel autochtonen als allochtonen lijkt echter niet echt bereid te zijn om zich te verdiepen in de belevingswereld van mensen met wie men niet regelmatig in contact staat. Discriminatie lijkt in hun ogen onvermijdelijk te zijn.

Bijlage 1 Overzicht deelnemers

Sheet1

OVERZICHT RESPONDENTEN COB APRIL 2017

GROEP 1

Geslacht	Leeftijd	Gezinssituatie	Opleidingsniveau	Dagelijkse bezigheden	Branche	herkomst
M	59	Getrouwd, 2 kinderen	MBO	Teamleider	Zorg en welzijn	Nederland
V	38	Getrouwd, 1 kind, 16 V	HBO	Klant contact centrum medewerker	Overige zakelijke dienstverlening	Nederland
M	69	Getrouwd, 2 kinderen	MBO	Gepensioneerd; vroeger sportambtenaar	N.v.t.	Nederland
M	21	Alleenstaand, geen kinderen	HBO	Student HBO Bachelor Technische Natuurkunde; tweede jaars; bijbaan als bezorger	Horeca	Nederland
V	47	Alleenstaand, 3 kinderen	MBO	Officemanager	Overheid en publieke diensten	Belgie
V	27	Alleenstaand, geen kinderen	MBO	Administratief medewerkster	Overige zakelijke dienstverlening	Nederland
V	47	Getrouwd, 1 kind	MBO	Bibliotheek medewerkster	Overheid en publieke diensten	Nederland
M	25	Alleenstaand, geen kinderen	MBO	Horecamedewerker	Horeca	Antillen

GROEP 2

Geslacht	Leeftijd	Gezinssituatie	Opleidingsniveau	Dagelijkse bezigheden	Branche	herkomst
M	54	Getrouwd, geen kinderen	MBO	Ondernemer; schilder	Bouw(nijverheid)	Nederland
V	36	Alleenstaand, geen kinderen	HBO	Account manager	Groot- en detailhandel	tweede generatie Marokkaans
V	51	Alleenstaand, 2 kinderen	MBO	Heftruckchauffeuse	Logistiek, transport en luchtvaart	Nederland
V	29	Getrouwd, geen kinderen	HBO	Financieel assistent	Financiële instellingen	eerste generatie Bosnisch
M	68	Alleenstaand, 2 kinderen	MBO	Gepensioneerd; vroeger verkoopmedewerker	N.v.t.	Nederland
M	29	Alleenstaand, geen kinderen.	HBO	Student HBO Bachelor HR; Derde jaars	Niet werkzaam	tweede generatie Turks
M	42	Getrouwd, 2 kinderen	MBO	Automonteur	Bouw(nijverheid)	Nederland
V	47	Getrouwd, geen kinderen	MBO	Organisatiebeleid adviseur	Overige zakelijke dienstverlening	Nederland

Bijlage 2 Gesprekspuntenlijst

CHECKLIST BURGERPERSPECTIEVEN 11 APRIL 2017**A. Introductie en kennismaking (15 minuten)**

- Welkom heten bij Kantar Public
- Opdrachtgever: het Sociaal en Cultureel Planbureau
- Thema: De stand van zaken in onze samenleving. Wat gaat er goed, wat gaat er minder goed? Wat verwachten we van de politiek?
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met voorstelronde: naam, leeftijd, bezigheden, gezinssituatie.

B. De stand van de samenleving (25 minuten)

- Hoe vindt u dat het gaat in de Nederlandse samenleving? Gaan we de goede of de verkeerde kant uit? U kunt dit laten zien met de kaart: grijs = verkeerde kant, wit = goede kant.
- Voor degenen met grijze kaart: kom eens met argumenten voor uw mening. Waarom vindt u dat het de verkeerde kant op gaat? Waarmee vergelijkt u het dan?
- Waar baseert u uw mening op (eigen ervaringen, mensen om u heen, media)?
- Voor degenen met witte kaart: wat vindt u van hun argumenten? Overtuigen deze argumenten u?
- Voor degenen met witte kaart: welke argumenten zijn er voor uw mening? Waarom vindt u dat het de goede kant op gaat? Waarmee vergelijkt u het dan?
- Waar baseert u uw mening op (eigen ervaringen, mensen om u heen, media)?
- Voor degenen met grijze kaart: wat vindt u van hun argumenten? Overtuigen deze argumenten u?
- In hoeverre maakt u de negatieve zaken die u noemt zelf mee? Of zijn dit dingen die anderen overkomen?
Indien nog niet aan de orde gekomen:
- Wat vindt u van de verkiezingsuitslag van 15 maart?
- En hoe kijkt u naar de formatie tussen VVD, CDA, D66 en Groen Links? Hoeveel vertrouwen heeft u erin dat het hen gaat lukken een kabinet te vormen?

C. Vertrouwen in de media (10 minuten)

Deel invulformulier uit

- Wilt u aangeven hoeveel vertrouwen u heeft in elk van deze instellingen?
- Wat roept 'kranten' als eerste bij u op? En aan welke krant of soort krant denkt u als eerste bij 'kranten'? Welk cijfer heeft u gegeven aan kranten? Waarom?
- En waar denkt u als eerste aan bij 'televisie'? Welk cijfer heeft u gegeven aan televisie en waarom? Waaruit blijkt dit?
- Stel dat je je vertrouwen in kranten en televisie nu vergelijkt met vijf jaar geleden: is dat dan hetzelfde gebleven, minder geworden of veranderd? Waarom?
- Wat vindt u van de berichtgeving in het nieuws? Is dat evenwichtig?
- *Evt indien tijd en niet zelf naar voren gebracht:* Wat vindt u van de rol van sociale media? En hoe kijkt u naar 'nepnieuws', is dat er meer of is er nog niet veel sprake van?

D. Verdiepingsthema: prevalentie discriminatie (25 minuten)

We willen het graag met u hebben over een ander onderwerp: discriminatie

Eerste associaties/gedachtenbepaling

- Wat zijn uw eerste gedachten bij discriminatie? Wat roept dit bij u op? *INT.:*
Inventariseer op flipover
- Welk gevoel krijgt u bij dit onderwerp?
- Aan welke vormen van discriminatie denkt u?
- Kunt u voorbeelden van discriminatie noemen?
- Wanneer is er sprake van discriminatie volgens u? Waar heeft dat mee te maken?

Eigen ervaringen

- In hoeverre bent u zelf wel eens gediscrimineerd of heeft u negatief commentaar gekregen omdat u tot een bepaalde groep hoort/iets deed? In wat voor omstandigheden? Hoe voelde u zich daarbij?
- En heeft u wel eens te horen gekregen dat u discrimineerde of mensen negatief becommentarieerde omdat ze tot een bepaalde groep behoren? In welke situaties? Hoe voelde u zich daarbij?

Ontwikkelingen

- Is er momenteel sprake van meer of minder discriminatie dan 20 jaar geleden? Waar blijkt dat uit volgens u?
- Is er echt sprake van meer/minder discriminatie (feitelijk) of voelen mensen zich nu sneller/minder snel gediscrimineerd (gepercipieerd)? Waar merkt u dat aan?
- *Indien meer:* Kan het ook zijn dat we zelf gevoeliger zijn geworden/andere normen stellen, dus eerder spreken over discriminatie?

- *Indien meer:* Kan het ook zijn dat er nu meer gerekend wordt tot discriminatie dan vroeger?
- *Indien nog niet aan de orde geweest:* Denkt u dat het ook voorkomt dat mensen zich aanstellen of anderen in verkeerd daglicht stellen door iets onterecht als discriminatie te benoemen)? Hoe dan?
- In hoeverre roepen mensen het ook wel eens over zichzelf af?
- Wat vindt u daarvan?
- Wie, welke groepen worden er vooral gediscrimineerd (feitelijk)?
- Wie, welke groepen voelen zich gediscrimineerd (gepercipieerd)? En is dat terecht volgens u?

EVENTUEEL ALS HET GESPREK NIET OP GANG KOMT: uitspraken voorleggen en laten invullen

- Wilt u van deze uitspraken aangeven in hoeverre u het ermee eens of oneens bent?
- Wat heeft u ingevuld? *INT>: noteer antwoorden op flipover*
- Waarom heeft u stelling 1 'In de media is er te veel aandacht voor discriminatie van allochtonen' zo beantwoord? Waar blijkt dat uit?
- Waarom heeft u stelling 2 'in de media is er te veel aandacht voor discriminatie van ouderen' zo beantwoord? Waar blijkt dat uit?
- Waarom heeft u de derde stelling 'er wordt tegenwoordig te snel geroepen dat iets discriminatie is' zo beantwoord?

E. verdiepingsthema: oordeel over discriminatie (35 minuten)

Oordeel algemeen

- Wat vindt u eigenlijk van discriminatie? Waarom?
- Hoe erg vindt u het? Of vindt u het eigenlijk niet zo erg? Waardoor komt dat?
- Speelt hierbij een verschil mee tussen 'echte' discriminatie en meer 'gevoelde' discriminatie?
- Maakt het nog uit over welke vorm van discriminatie/over welke groep we het hebben of u het meer of minder erg vindt? Waar heeft dat mee te maken?
- Ik wil u een paar situaties voorleggen met de vraag om deze even door te lezen. Dan gaan we het daarna met elkaar bespreken.
groep 1: casus communicatiemedewerker (Lisa en Ben), activiteitenbegeleider (Abdel)
groep 2: activiteitenbegeleider (Abdel), communicatiemedewerker (Lisa en Ben)
- *In een groot bedrijf is er een vacature voor communicatiemedewerker. In deze functie moet ook hard onderhandeld worden met andere bedrijven. Lisa en Ben solliciteren op deze baan. Beide beschikken over de juiste diploma's en hebben evenveel relevante werkervaring. Ben krijgt de baan en Lisa wordt afgewezen. Volgens het bedrijf is Lisa minder geschikt omdat in de functie ook onderhandeld moet worden met andere bedrijven en dat er vaak hard aan toe gaat.*

Vrouwen schrikken al snel van de toon die wordt aan geslagen in die gesprekken en zijn te zachtaardig om scherp te onderhandelen.

- Vindt u het begrijpelijk dat dit gebeurt? Waarom wel/niet?
- In hoeverre vindt u het acceptabel dat dit zo gaat?
- Is dit discriminatie volgens u? Waarom wel/niet? Hoe erg is dit volgens u?
- En wat zou u ervan vinden als het in deze situatie zou gaan om een oudere (50+) en een jongere (25-) sollicitant? En dat het bedrijf de oudere afwijst omdat volgens hen oudere werknemers niet meer het uithoudingsvermogen hebben dat nodig is om die onderhandelingen vol te houden en tot op het laatst toe scherp te zijn.
 - Vindt u het begrijpelijk als dit zo gebeurt?
 - In hoeverre vindt u het acceptabel dat dit zo gaat?
 - Is dit discriminatie volgens u? Waarom wel/niet? Hoe erg is dit volgens u?
 - En maakt het voor u uit als de oudere sollicitant meer ervaring heeft?
- En stel dat het zou gaan om een allochtone en autochtone respondent, waarbij het bedrijf de allochtoon afwijst omdat volgens hen allochtonen het onderhandelings spel niet genoeg snappen en zich vanuit hun culturele achtergrond te bescheiden zullen opstellen.
 - Vindt u het begrijpelijk als dit zo gebeurt?
 - In hoeverre vindt u het acceptabel dat dit zo gaat?
 - Is dit discriminatie volgens u? Waarom wel/niet? Hoe erg is dit volgens u?
- *Een zorginstelling voor ouderen zoekt een activiteitenbegeleider. Abdel reageert op deze vacature. Hij is in Nederland geboren, spreekt goed Nederlands, heeft de juiste diploma's. Hij voelt zich helemaal thuis in Nederland, heeft veel vrienden, waarvan de meeste autochtonen zijn. Iedere donderdag helpt Abdel in het buurthuis bij het begeleiden van activiteiten voor kinderen. Hij wordt afgewezen, omdat de organisatie denkt dat hij met zijn Marokkaanse achtergrond niet in de organisatie past.*
 - Vindt u het begrijpelijk dat dit gebeurt? Waarom wel/niet?
 - In hoeverre vindt u het acceptabel dat dit zo gaat?
 - Is dit discriminatie volgens u? Waarom wel/niet? Hoe erg is dit volgens u?
- En wat zou u van deze situatie vinden als Abdel:
 - niet zo goed Nederlands spreekt? Maakt dat uit? Waarom?
 - zich niet thuis voelt in Nederland, maar zich wel sterk verbonden voelt met Marokko en erover denkt om in Marokko te gaan wonen? Maakt dat uit? Waarom?
 - met zijn uiterlijk laat zien dat hij moslim is (baard, kleding)? Maakt dat uit?
- Maakt het nog uit op welke gronden er wordt gediscrimineerd? Hoe dan?

Beleid

- Vindt u dat er voldoende gebeurt om discriminatie tegen te gaan? Of gebeurt er te weinig? Waaruit blijkt dit?
- Wie moet wat doen tegen discriminatie? Waarom juist diegenen/groep?

F. Tot slot (10 minuten)

- Wat vindt u ervan dat de overheid dit soort onderzoek laat uitvoeren? Wat maakt u daaruit op?
- Wat moet de overheid hier nu mee, wat moet ze zich vooral aantrekken?
- Zijn er nog dingen niet aan de orde geweest, maar die u wel belangrijk vindt om te noemen?
- Vragen uit de meekijkruimte?

Dank voor de medewerking.